

Л.О. Гаряга, Українська академія банківської справи НБУ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються проблеми розвитку банківського кредитування в Україні на сучасному етапі розвитку фінансової системи. Серед основних проблем, які перешкоджають розвитку кредитного ринку, автор виділяє недосконалість оцінки кредитного ризику і недостатній рівень капіталу для його покриття.

Ключові слова: фінансова система, банківське кредитування, кредитний ризик.

Постановка проблеми. За роки незалежності України банківська система стала домінуючою ланкою фінансової системи. Але динамічний розвиток банківської діяльності в Україні відбувався переважно екстенсивним шляхом, тобто за рахунок збільшення кількості банків. Тепер, закономірно, розвиток повинен відбуватись інтенсивним шляхом, тобто за рахунок підвищення якості послуг та операцій, які здійснюють банки. В таких умовах постає необхідність перегляду та вдосконалення кількості та спектра надання традиційних та нетрадиційних банківських послуг, механізмів їх здійснення, системи ризик-менеджменту.

Кредитування займає центральне місце у здійсненні активних операцій. Позитивні тенденції розвитку ринку кредитування значною мірою залежать від можливості адекватної оцінки кредитного ризику та формування достатнього власного капіталу для того, щоб можливі ризики не загрожували стабільності банку.

Аналіз останніх публікацій. Побудова ринку ефективного банківського кредитування потребує визначення основних проблем та шляхів їх вирішення. Тенденції розвитку банківської діяльності, зокрема ринку кредитування, досліджуються багатьма вченими, аналізуються експертами. Проблемам банківського кредитування присвячені праці А.О. Єпіфанова, Д. Гладких, С.І. Кручка, В.Н. Жованикова, Н.В. Зайцева, В.І. Міщенко, В.П. Москаленка, О.І. Скічка, І. Софіщенко, В.М. Гриньової та інших науковців та практиків.

Невирішені раніше частини проблеми. Однак, незважаючи на досить високий рівень досліджень тенденцій кредитування, зміни відбуваються щодня, тому необхідність аналізу кредитного ринку та динаміки його розвитку залишаються в полі зору дослідників постійно і становлять практичний інтерес для вивчення.

Метою статті є виявлення найбільш суттєвих проблем, які перешкоджають розвитку банківського кредитування в Україні на сучасному етапі розвитку фінансової системи.

Виклад основного матеріалу. В умовах стрімкого розвитку інтернаціоналізації та глобалізації господарського життя суттєво змінюється роль функціонування банківських систем. Але зростає не тільки значення банків у сучасній економіці, а й вимоги до них, що стосуються підвищення рівня капіталізації, вдосконалення систем управління ризиками, підвищення стабільності функціонування тощо. Банківські операції в таких умовах стають дедалі більш різноманітними. Збільшується частка нетрадиційних операцій. Але на сучасному етапі розвитку банківської системи кредитна та депозитна діяльність все ж залишаються домінуючими в українських банках.

Кредитування економіки – одна із найважливіших функцій діяльності банків. Основними установами, що надають кредити в Україні, є комерційні банки. За даними Національного банку, станом на 01.01.2006 в Україні кількість діючих банків становить 165, з них 9 банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом. Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків складає 19,5 % проти 9,6 % в порівнянні з аналогічним періодом у 2005 році (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість банків в Україні у 2000-2005 рр.*

Показники	Станом на					
	01.01.2001	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006
Кількість зареєстрованих банків, од.	195	189	182	179	181	186
Кількість діючих банків, од.	153	152	157	158	160	165
У т.ч. зі 100 %-ним іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5

*Складено на основі даних [7, 8]

Отже, фінансові ресурси в Україні розосереджені серед великої кількості банків. В таких умовах прихід іноземних банків може підірвати стабільність національної банківської системи. Хоча на 01.01.2006 кількість банків зі 100 %-ним іноземним капіталом не перевищувала 5 % всієї кількості діючих банків, проте частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків збільшилася з 9,6 % на 01.01.2005 до 19,5 % на 01.01.2006, тобто зросла майже на 10 %. Такий момент насторожує. Питання відкриття філій іноземних банків в Україні залишається актуальним. Чинне законодавство дає можливість створювати в Україні банки зі 100 %-ним іноземним капіталом, але з обов'язковою умовою – це мають бути дочірні банки, що діють у правовому полі України. Якщо ж буде прийнятий законопроект № 7274 [10], що вносить зміни до Закону України “Про банки і банківську діяльність” і дозволяє відкривати філії іноземних банків на території України, то це, на думку експертів Асоціації українських банків, порушить створену протягом років незалежності України фінансову систему, яка забезпечувала економічну безпеку державного розвитку. У зв'язку з наявними проблемами Асоціація українських банків (АУБ) вважає недоцільним відкриття філій іноземних банків в Україні. Допуск філій на національний банківський ринок АУБ пропонує вирішити наступним чином [1]:

- обмеження розміру іноземного капіталу (включаючи приписний капітал філій іноземних банків) в банківській системі України до 25 % від його загальної суми;
- набуття чинності ст. 24 (в частині відкриття філій іноземних банків) через 6 місяців після одержання Україною суверенного рейтингу не нижче “А”.

Включення запропонованої умови набуття чинності нормами модифікованого Закону України “Про банки і банківську діяльність” надало б комерційним банкам України час для підготовки до жорсткої конкуренції з філіями іноземних банків і одночасно запобігло б приходу в Україну в цей час філій “несолідних” іноземних банків.

Законопроект № 7274 було прийнято в першому читанні, але в другому парламентарі таки відхилили його, зваживши на те, що Україна ще не готова до такого кроку [12].

В таких умовах банківський ринок зазнає змін. Це позначається на можливості банків щодо надання кредитів. Проаналізуємо стан ринку кредитування в Україні. Але спочатку розглянемо динаміку основних показників діяльності банків. Розрахункові показники подані на початок періоду, тобто на 1 січня кожного року (табл. 2).

Таблиця 2

Основні показники діяльності банків*

Показники	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями), млн. грн.	39866	50785	67774	105539	141497	223024
Темп приросту до попереднього року, %	–	27,39	33,45	55,72	34,07	57,62
Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями), млн. грн.	37129	47591	63896	100234	134348	213878
Темп приросту до попереднього року, %	–	28,18	34,26	56,87	34,03	59,20
Зобов'язання, млн. грн.	30622	39676	53913	87352	115926	188427
Темп приросту до попереднього року, %	–	29,57	35,88	62,02	32,71	62,54
Капітал, млн. грн.	6507	7915	9983	12882	18421	25451
Темп приросту до попереднього року, %	–	21,64	26,13	29,04	43,00	38,16
Регулятивний капітал, млн. грн.	5148	8025	10099	13274	18188	26373
Темп приросту до попереднього року, %	–	55,89	25,84	31,44	37,02	45,00
ВВП (у фактичних цінах), млн. грн.	170070	204190	225810	267344	345113	418529
Темп зростання до попереднього року, %	–	120,06	110,59	118,39	129,09	121,27
Частка чистих активів у ВВП, %	21,83	23,31	28,30	37,49	38,93	51,10
Адекватність регулятивного капіталу (H2), %	15,53	20,69	18,01	15,11	16,81	14,95

* Розраховано за даними [7, 9, 11]

Наведені дані показують, що темп приросту активів випереджає темп приросту капіталу і несуттєво відстає від темпу приросту зобов'язань. Крім того, як свідчить аналіз наведених показників, середньорічний темп приросту чистих активів становить 42,51 %, зобов'язань – 44,54 %, капіталу – 31,59 %. І середньорічні показники, і темпи приросту капіталу й активів свідчать про відставання темпів нарощування капіталу в порівнянні з темпами зростання активів.

Слід зазначити, що така ситуація в найближчому майбутньому може перерости у велику проблему. Станом на 01.01.2006 рівень адекватності капіталу склав 14,95 % при нормативному значенні 10 %. Але значення даного нормативу має стійку тенденцію до зниження, оскільки на 01.01.2002 цей показник становив 20,69 %. Це свідчить про те, що надалі банки змушені будуть зменшувати обсяги кредитування для підтримки нормативу в межах норми, оскільки саме кредитна діяльність складає трохи більше 70 % в активах банку.

Таблиця 3

Частка кредитного портфеля в активах банку *

Показники	Станом на					
	01.01.2001	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006
Активи, млн. грн.	37129	47591	63896	100234	134348	213878
Кредитний портфель, млн. грн.	23637	32097	46736	73442	97197	156385
Частка кредитного портфеля в активах, %	63,66	67,58	73,14	73,27	72,35	73,12

* Розраховано за даними [7]

Також необхідно відмітити, що частка банківських активів у ВВП України на 01.01.2006 склала 51,10 %. У Німеччині подібне співвідношення складає 200 %, Великобританії – 130 %, країнах Східної Європи – 80-90 % [3].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що при загальному позитивному характері розвитку кредитного ринку України зростання обсягів кредитування мало в цілому екстенсивний характер.

Цей факт свідчить про нагальну потребу у капіталізації банківської системи, щоб не допустити у найближчому майбутньому істотного сповільнення темпів приросту кредитів.

Проаналізуємо структуру кредитного портфеля банків України на 01.01.2006 (табл. 4).

Таблиця 4

Загальна структура кредитного портфеля банків України *

№ пор.	Назва показника	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
1	Кредитний портфель, млн. грн.	26637	32097	46736	73442	97197	156385
1.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання	18216	26564	38189	57957	72875	109020
1.2	кредити, надані фізичним особам	941	1373	3255	8879	14599	33156
2	Довгострокові кредити, млн. грн.	3309	5683	10690	28136	45531	86227
2.1	У тому числі: довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	2761	5125	9698	23239	34693	58528
3	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні), млн. грн.	2679	1863	2113	2500	3145	3379
4	Резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, млн. грн.	2336	2963	3575	4631	6367	8328
1'	Кредитний портфель, %	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
1.1'	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання	77,07	82,76	81,71	78,92	74,97	69,71
1.2'	кредити, надані фізичним особам	3,98	4,28	6,96	12,09	15,02	21,20

№ пор.	Назва показника	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
2'	Довгострокові кредити, %	14,00	17,71	22,87	38,31	46,84	55,14
2.1'	У тому числі: довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	11,68	15,97	20,75	31,64	35,69	37,43
3'	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні), %	11,33	5,80	4,52	3,40	3,24	2,16
4'	Резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, %	9,88	9,23	7,65	6,31	6,56	5,33

*Розраховано за даними [7]

Обсяг наданих кредитів протягом 2001-2005 років зростає швидкими темпами і на початок 2006 р. сягнув 156385 млн. грн., що більш ніж у 5 разів перевищує рівень кредитів, наданих станом на 01.01.2001. У структурі наданих кредитів найбільшу частку займають кредити, надані суб'єктам господарювання (близько 70 %). Частка кредитів, наданих фізичним особам, постійно зростала і на 01.01.2006 склала 21,20 %.

Незважаючи на суттєве зростання загальних обсягів кредитування протягом 2001-2005 років, частка проблемних кредитів у кредитних портфелях банків за цей період постійно скорочувалася. Це свідчить про суттєве покращення якості кредитного портфеля українських банків. Також позитивним є зростання частки довгострокових кредитів, яка на 01.01.2006 року склала 55,14 %.

Таким чином, наведений вище аналіз свідчить про те, що в цілому розвиток кредитного ринку в Україні має непогані тенденції. Але існують проблеми, які йому перешкоджають:

- необхідність більш досконалої оцінки кредитного ризику;
- формування достатнього рівня капіталу для покриття можливих ризиків.

Орієнтовним документом, на який мають спиратися органи банківського нагляду кожної країни для вирішення вищезазначених проблем, є Базельська угода (Базель I) [13] та нова редакція Базельської угоди (Базель II) [14].

Ключовими поняттями у регулюванні банківської діяльності, з точки зору Базельського комітету з банківського нагляду, виступають власний капітал та ризик. Достатність капіталу є важливою передумовою для здійснення ризикових операцій. Достатній рівень власного капіталу виступає тим важелем, який здатний у випадку реалізації ризикової ситуації знизити її негативний вплив на банк. Взаємозв'язок цих ключових понять розкритий у рамках угод Базель I (1988 р.) та Базель II (2004 р.).

Рекомендації та розробки Базельської угоди 1988 року пропонували революційний для свого часу підхід до встановлення мінімальної величини регулятивного банківського капіталу і передбачали згоду між країнами-членами про те, що їх банки, оперуючи на міжнародному фінансовому ринку, матимуть капітал, як мінімум еквівалентний 8 % вартості активів, зважених на ризик [6].

З 1988 року при оцінці ризику банками застосовується коефіцієнт Кука (коефіцієнт достатності капіталу). Коефіцієнт Кука розраховується як співвідношення власних коштів банку (капітал, резервні фонди, сформовані резерви під активи, субординований капітал) та активів банку (балансові активи і позабалансові зобов'язання), зважені на ризик. Цей показник має бути не меншим, ніж 8 %. У 1996 році в розрахунок коефіцієнта, крім кредитного ризику, було включено ринкові ризики.

Але у 2004 році у рамках угоди Базель II розпочалося реформування процедури визначення показників, які складають основу формули. Регулятивний капітал уже не відображає економічний капітал, який використовується банками при визначенні ризиків. Розрахунок економічного капіталу базується на ймовірності неплатоспроможності позичальників і має враховувати механізми зниження ризиків. Вводиться новий коефіцієнт McDonough, який визначається наступним співвідношенням [2]:

Власний капітал / ризики кредитний + ринковий + операційний > 8 %.

Але шлях переходу національних банківських систем на Базель II буде непростим. В ході підготовки заходів щодо реалізації вимог Базеля II виникає ряд труднощів, пов'язаних з адаптацією угоди до реалій національних банківських систем, а також з відповідними

інвестиційними витратами. Крім того, впровадження Базеля II вимагає суттєвої завчасної підготовки. Якщо провідним банкам світу, наприклад “Креді Свіс”, знадобилося близько двох років для створення відповідної інфраструктури, перш за все в частині інформаційних технологій, і ще рік відводиться на тестування системи застосування нових базельських принципів, то іншим державам, очевидно, необхідно часу не менше. На думку різних експертів, в розвинутих країнах витрати на ці цілі можуть скласти від 0,1 до 1 % активів кредитних організацій [5].

Варто також зазначити, що Базель II не замінює попередні редакції Угоди про капітал, а лише доповнює їх. Із формальної точки зору експертів, Базель II є, скоріше, черговою поправкою до угоди, ніж новим самостійним документом. Тому він не містить ні порядку розрахунку регулятивного капіталу, ні вказівок щодо мінімально необхідного значення адекватності капіталу – ці вимоги лишаються незмінними з попередніх версій документа. До того ж, у Базелі II практично не згадуються ринкові ризики, що створює хибне враження про скасування Поправки 1996 року. Водночас, у Базелі II викристалізувався новий концептуальний підхід до нагляду взагалі та до поняття адекватності капіталу зокрема. Цей підхід отримав назву “нагляд на основі оцінки ризиків” [4].

Висновки. На сьогодні, завершивши етап свого становлення і формування, український ринок банківського кредитування вступає у нову фазу свого розвитку – фазу інтеграції у світову систему кредитування. Сучасні ринкові перетворення економіки України висувають нові вимоги до ринку кредитів. Відповідно, посилюються й проблеми, які потребують нових підходів до їх вирішення. Найбільш вагомими проблемами були й залишаються ризик та достатність капіталу для покриття цих ризиків. Провідні країни світу у вирішенні зазначених проблем керуються угодами Базель I та Базель II. Необхідність переходу на ці стандарти усвідомлюють і українські банкіри. Але для нашої країни потрібен перехідний період для усвідомлення та підготовки переходу національної банківської системи на Базель II.

Список літератури

1. Довідка Асоціації українських банків щодо питання відкриття в Україні філій іноземних банків // www.aub.com.ua/ua/solutions.
2. Жидко К. Нові вимоги Базельського комітету до визначення капіталу, адекватного ризикам // Вісник НБУ. – № 11. – 2005. – С. 63-65.
3. Коваленко В.В. Проблеми капіталізації та концентрації капіталу в банківській сфері // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 1(20). – С. 49-54.
4. Кротюк В., Куценко О. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал // Вісник НБУ. – 2006. – № 3. – С. 2-5.
5. Максutow Ю.Г. Перспективы применения Базеля II в Российской Федерации // Банковское дело. – 2005. – № 12. – С. 25-27.
6. Маякина М.А. Новые подходы к управлению банковскими рисками // Деньги и кредит. – 2006. – № 1. – С. 39-45.
7. Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2006 року // Вісник НБУ. – 2006. – № 4. – С. 70.
8. Основні показники діяльності банків України // www.bank.gov.ua.
9. Основні показники економічного та соціального стану України // Бюлетень НБУ. – 2006. – № 4. – С. 44-48.
10. Про внесення змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність” (щодо філій іноземних банків): Проект Закону України від 01.04.2005 № 7274П // www.liga.net.
11. Статистичний щорічник України за 2004 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К. – Вид-во “Консультант”, 2005. – 590 с.
12. Шпиг Ф.І. Проблеми експансії банківського капіталу в Україну // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. пр. Т. 14. – Суми: УАБС НБУ, 2005. – С. 317-325.
13. Basel Committee: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards (July 1988) // www.bis.org/publ/bcbsc111.htm.
14. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework (June 2004) // www.bis.org/publ/bcbsca.htm.

Summary

The article studies the problems of bank crediting in Ukraine at the present stage of the financial system's development. Among the major problems hampering the credit market development the author emphasizes the imperfection of the credit risk evaluation and insufficient level of capital to cover it.

Отримано 26.05.2006